

Cor Bruin, *De voetreis naar Sneek* (Ad. Donker: Rotterdam 2004) 207 blz, prijs € 15,90.

Van Marx is de uitspraak dat historische gebeurtenissen twee maal plaats vinden: eenmaal als tragedie en eenmaal als klucht. Nu kent de geschiedenis van het onderwijs genoeg voorbeelden van tragedies. Ook zijn er genoeg voorbeelden van herhalingen. Vandaag de dag zijn er velen die het 'natuurlijk leren' als remedie voor alle onderwijskwalen aanbevelen. Wie zich in de geschiedenis van ons onderwijs verdiept, zal snel tot de conclusie komen dat het hier om een herhaling gaat. 'Natuurlijk leren' herhaalt de vernieuwing die honderd jaar geleden plaats vond en die was op haar beurt weer een herhaling van wat honderd jaar daarvoor had plaats gevonden. Een klucht van een klucht?

Ruim honderd jaar geleden kwam in Europa de nieuwe-schoolbeweging op. In Rusland, Amerika en Engeland begonnen, rolde deze golf van vernieuwing over Frankrijk, Duitsland en Italië. Vandaaruit verspreidde de beweging zich verder, ook in Nederland. Jan Ligthart, hoofd van een gemeentelijke volksschool in de Tullingsstraat in Den Haag, was het boegbeeld van de Nederlandse onderwijs-vernieuwing. Maar er waren ook anderen die de ideeën in hun (particuliere) scholen doorvoerden. Johan Kleefstra bijvoorbeeld, de stichter van de Brinioschool in Hilversum en Cor Bruijn die de door professor Jacob van Rees opgerichte Humanitaire School in Laren leidde. Deze school-vernieuwing maakte deel uit van een brede culturele beweging die door een culturele elite gedragen werd. Van Rees was een van hen. In Blaricum stichtte hij al eerder een kolonie. Maar bijvoorbeeld ook Frederik van Eeden maakte er deel van uit; hij was de oprichter van de kolonie Walden in het hetzelfde dorp.

De nieuwe-schoolbeweging keerde zich tegen de zit- en luisterschool die aan het eind van de negentiende eeuw onder invloed van de leerlingen van Herbart, de zogenaamde herbartianen, ontstaan was. Men greep terug naar Rousseau, maar vooral naar Pestalozzi en Herbart zelf. Ligthart herhaalde Pestalozzi's postulaat dat hoofd, hart en hand in het onderwijs altijd samen moeten gaan. Een kind komt pas tot leren als het met heel zijn wezen actief kan zijn. Daarnaast benadrukte hij met Herbart de integratie van de leerstof. De school moet het kind dus in aanraking brengen met 'het volle leven' en wel zo dat hoofd, hart en hand daarbij geactiveerd worden.

Cor Bruijn (1883-1978) was een jonge onderwijzer die zijn opleiding aan de Rijkskweekschool in Haarlem had afgerond. Hij voelde zich aangesproken door de denkbeelden van de nieuwe-schoolbeweging en in het bijzonder die van Ligthart. Toen hij door Van Rees aangezocht werd de leiding van de Humanitaire School op zich te nemen, nam hij dat aanbod direct aan. In de periode dat hij schoolhoofd was in Blaricum begon ook zijn literaire carrière. Hij schreef er *De voetreis naar Sneek*, het verslag van een voetocht die hij samen met zijn vrouw en tien kinderen van de school maakte. Later zouden vele romans voor kinderen en volwassenen volgen, waaronder *Sil de Strandjutter*.

De voetreis naar Sneek is tijdens het leven van Bruijn nooit uitgegeven. Ligthart en zijn vrouw hadden het manuscript gelezen en adviseerden hem het te publiceren. Maar het is er nooit van gekomen. Pas in 2004 verscheen het, met een uitgebreide inleiding van zijn dochter, Margreet Bruijn. Het is een uniek document omdat je via het verslag als het ware zelf kan meemaken wat de vertegenwoordigers van de nieuwe-schoolbeweging nu precies onder dat 'nieuwe leren' verstonden: de wereld intrekken. Het liefst letterlijk, zoals Ligthart met zijn schoolwandelingen deed en Bruijn met zijn reis naar Sneek. Maar als dat niet kon moest je de wereld de school inhalen: door mensen uit te nodigen om over hun werk te vertellen, door zelf dingen te gaan maken, maquettes bijvoorbeeld, en door dingen die je buiten de school meegemaakt hebt op te schrijven of na te spelen.

Jan Ligthart, Cor Bruijn en anderen wezen de kunstmatige scheiding tussen de vakken af; ze wilden hun kinderen geen onbegrepen frasen en oefjes uit het hoofd laten leren. Ze wilden evenmin aparte uurtjes voor beweging, voor creativiteit, voor het vergaren van kennis. Ze wilden dat alles bij elkaar: 'het volle leven' moest aansluiten bij het 'volle' leven van het kind. En dat maakte zo iets als een voetreis naar Sneek nu precies tot zo'n ideale onderwijsvorm. Alles kwam hier bij elkaar: de wereld intrekken, met hoofd, hart en hand (respectievelijk voet) ervaringen op doen om zo gaandeweg steeds meer kennis van de wereld te vergaren.

De tocht duurde vijf dagen. De kinderen sliepen bij familie en kennissen van Bruijn en zijn vrouw. Niet het hele traject liepen ze. Een deel werd met stoomtram en trein afgelegd, van Enkhuizen naar Stavoren namen ze de boot. Maar tussendoor kwamen ze genoeg tegen om van te leren: kalkovens, een moderne koek- en beschuifabriek, een van de laatst overgebleven oliemolens, boerderijen, uithangborden met afbeeldingen, pakhuizen, stoomboten en zelfs een geboortelepel. Steeds weer nieuwe zaken kregen de kinderen in het oog. Pas als ze het naadje van de kous wisten, gingen ze verder, maar niet voordat ze het geleerde in een verslag of een tekening hadden vastgelegd. De meester vertelde veel. Hij bleek de reis – overigens samen met het groepje kinderen – uitstekend te hebben voorbereid. Maar het waren toch steeds de kinderen die hem zijn kennis wisten te ontlokken. Overigens ondervroegen de kinderen niet alleen hun meester, maar ook de bewoners uit de streek waar ze doortrokken. Zo werd de man die in de oliemolen werkzaam was uitvoerig geïnterviewd.

Het is een genot om *De voetreis naar Sneek* te lezen. Hoe simpel kan goed onderwijs zijn! Je hebt er zo weinig voor nodig: de wereld, een groep kinderen en een meester of juf die niet alleen van kinderen houdt en in hen geïnteresseerd is, maar dat ook in de wereld is. Het boek zou verplichte leesstof moeten zijn voor iedereen die het basis-onderwijs in wil. Laten zij zelf bepalen of 'natuurlijk leren' meer is dan een klucht, een gemakkelijke, niet begrepen herhaling van wat vroeger geweest is.

Wouter Pols